

Limba română este o limbă neolatină sau romanică. De aceea, în prag de primăvară și de Sfinte sărbători Pascale ortodoxe continuăm selecția cuvintelor și expresiilor de origine latină folosite în limba română uzuală și de cult, în biserici, cu ocazia ritualurilor sfinte de peste an.

1. De la durere...la dor

Cuvântul dor provine din limba latină, dolus din verbul dorere, care înseamnă a dura, a avea o dorință puternică, o nostalgie, o stare sufletească care combină sentimentul de tristețe și o durere a unei dorințe spontane, în deplină tensiune sufletească. Din acest motiv, tema dorului se întâlnește adesea în creația folclorică autentică, străveche. În limbile lumii există termeni asemănători: în limba polonă există tęsknota, în germană se utilizează sehnsucht, în limba coreeană avem geurium, în engleză - longing, iar în portugheză există saudade. Este curios că în limba franceză există termenul deuil, care provine din aceeași rădăcină latinească, dar se traduce prin doliu, nu prin dor.

Limba spaniolă are termenul dolor, cu aceeași origine sau etimon, dar nici acesta nu reflectă dorul, ci durerea. Cel care impune termenul în spațiul literar românesc este poetul Mihail Eminescu în cunoscuta-i poezie Mai am un singur dor: Mai am un singur dor/ În liniștea serii/ Să mă lăsați să mor.... Nici Lucian Blaga, poet și filosof, nu va fi mai prejos în definirea inefabilului dor: Cel mai adânc dintre doruri/ e dorul-dor./ Acela care n-are amintire/ și nici speranță, dorul-dor. /.../ Nesfârșit e dorul-dor./ Bate-n valea tuturor. (Poezia Dorul-dor)

2. Termeni creștini de origine latină

Un argument indiscutabil pentru vechimea creștinismului la români îl constituie termenii de limbă latină, referitori la noțiunile fundamentale ale credinței și cultului creștin, pătrunși în limba geto-daco-romană în secolul al IV-lea: credere (a crede), inclinare (închinare), rogoare (a se ruga), lex (lege și credință), sanctus/santus (sfânt), prezent în sărbători și toponimii precum Sânvasii, Sîntioan, Sângiorgiu, Sânpietru, Sântămărie, Sâ(n)medru, Sănmicoară; christianus (creștin), paganus (păgân), Virgo (Vergura = Sfânta Fecioară), deus (zeu), Dominus deus (Dumnezeu), draco (drac), angelus (înger), basilica (biserică), caelum (cer), templum (templu și tamplă), crux (Cruce), baptizare (a boteza), communicare (comunicare și cuminecare), peccatum (păcat), pervigilium (priveghi), coemeterium (cimitir), ossamenta (oseminte), repausare (a răposa) etc.

Există nume proprii creștine de origine latină: dies Dominica (Duminica), incarnatio sau Creatio (Crăciun, încarnare, întrupare), Floralia (Florii), Rosalia (Rusalii). În tradiția liturgică occidentală denumirea de Adormire este redată în latinescul Asumpțiune sau Mutarea cu trupul la cer. Data Paștilor (termenul provine din forma bizantino-latină Pastihae a cuvântului de origine ebraică Pasah - „a trecut”) este, conform primului conciliu de la Niceea, „prima duminică după prima lună plină care cade după sau de echinocțiul de primăvară.” În vreme ce Biserica Romei și Bisericile Protestante iau în considerare echinocțiul real de primăvară, bisericile ortodoxe și greco-catolice pornesc calculul de la ziua de 3 aprilie, socotită drept echinocțiu (21 martie pe stil vechi).

O dată cu anunțarea datei Paștilor se anunțau și sărbătorile cu date schimbătoare legate de Paști, precum și momentele legate de viața cultică dintre Crăciun și Paști: cârnelegi (= carnem ligát), când se lăsa săc sau sec (lat. siccus) de carne și de lactate și ouă, folosite în săptămâna albă sau câșlegi (= caseus ligát), după care urmau păresimile (= quadragesima — quaresima), cuvânt devenit în limba română păresimi, prin trecerea lui qu- în p- (ca în aqua, -ae = apă). În schimb, Biserica apuseană nu are câșlegi, fiindcă acolo se folosesc în post lactate și ouă.

3. Anțărț

Cuvântul anțărț este aparent uitat sau foarte rar utilizat și înseamnă „acum doi ani” sau „cu doi ani în urmă”. Etimonul latinesc este anno tertio, adică în al treilea an.

De pildă, față de 2024 anțărț este anul 2022. Graiul bănățean păstrează acest adverb prezent și în graiul moldovenesc, mai cu seamă în proza sadoveniană. Din aceeași serie temporală face parte termenul estimp, care provine din lat. istum tempus, și înseamnă anul acesta. Context: „Minunați pomi sunt lămâii și portocalii. Pe dinșii se află poame coapte, galbene ca cea de anțerț, verzi ca nucile de an și fiori în toată pompa de estimp, cari îmbălsămează aerul să te îmbete” (Ion Codru Drăgușanu - Peregrinul transilvan).

4. Arină

Lingvistica susține că inovațiile în limbă pornesc de la centrul continentului, ariile laterale fiind mai conservatoare. Lingvistul Sextul Pușcariu dovedește acest lucru dând exemplul latinescului arena - „nisip”, care în România s-a păstrat ca arină, iar în Spania ca arena, cu aceeași semnificație. Cuvântul se păstrează la periferia nordică a României și la grupul sudic al aromânilor, în timp ce în zona centrală este cuvântul nisip. E interesant că în Basarabia sunt folosite două cuvinte: nisip, rostit năsâp, pentru cel cu fire mai mari, și anină, pentru nisipul fin.

5. Amăgire

Iată un cuvânt misterios din punct de vedere lingvistic - amăgire! Descifrarea originii sale pare să fi fost desăvârșită pe filieră istorică de acad. Ioan Aurel Pop într-un admirabil articol intitulat Farmecul etimologiilor sau istoria prin cuvinte, din România literară, octombrie-decembrie 2015 - „Cuvântul „amăgire” este tot latin, dar provine dintr-o locuțiune veche, având la bază substantivul latinesc magus (preot păgân), provenit din grecescul magos. La un moment dat, până la începuturile epocii moderne, termenul respectiv era amăgire, formă din care se poate deduce mai ușor originea, aflată în expresia ad magos ire, adică „a merge la magi”.

Credem că prin secolele IV-VI, când mai erau destui traco (daco)- romani care nu primeau învățătura creștină de la preoții rânduți și continuau să meargă la vechii „magi”, acești „rătăciți” erau ostracizați, priviți uneori cu înțelegere și compasiune”.

Florentin Streche

INDEPENDENȚA
ROMÂNĂ *Independența
prin Cultură*